

Романюк Андрій Антонович, аспірант кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

e-mail: andrii.a.romaniuk@lpnu.ua

ORCID iD: 0009-0005-1073-1012

ІДЕЙНА АРХІТЕКТУРА РАШИЗМУ: НЕОІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА АКСІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування та системний аналіз ідейної архітектури рашизму як політичної ідеології через аксіологічну та неоінституційну методології. Досліджено системотворні компоненти: імперський реваншизм, православний фундаменталізм, антизахідний ізоляціонізм та геополітичний месіанізм. Виявлено ключові механізми інституційного відтворення та ціннісної легітимації авторитарного режиму РФ у контексті сучасних політичних практик.

Ключові слова: рашизм, ідеологія, політичний режим, Російська Федерація, авторитаризм, месіанізм.

Постановка проблеми. Дослідження будь-якої політичної ідеології вимагає звернення до її внутрішньої структури, тобто до системи ідей, сенсів і символічних орієнтирів, що забезпечують цілісність і відтворюваність відповідного світоглядного конструкту; у політології ця структурна основа описується поняттям ідейної архітектури, яке позначає впорядковану сукупність базових уявлень, цінностей, наративів і нормативних настанов, що створюють смисловий каркас ідеології та визначають логіку її функціонування, маючи ієрархію, внутрішню логіку та механізми самовідтворення. Наукове розуміння ідейної архітектури охоплює її концептуальне ядро (фундаментальні уявлення про людину, владу, суспільство), ціннісні та аксіологічні орієнтири, що задають нормативні рамки, механізми символічного конструювання (міфи, історичні інтерпретації) та інструменти адаптації нових смислів. Звернення до ідейної архітектури є необхідним і у випадку аналізу рашизму, який, попри відсутність чітко кодифікованої доктрини, демонструє властивості завершеної та функціональної ідеологічної системи, що поєднує історичні архетипи, політичну міфологію та легітимаційні наративи; його стійкість, здатність мобілізувати масову підтримку та відтворюваність свідчать про наявність внутрішньої смислової структури, що не може бути пояснена виключно як набір

пропагандистських тез чи продукт персоналістського правління. Саме тому аналіз ідейної архітектури рашизму становить ключовий етап у його концептуалізації як політичної ідеології, дозволяючи виявити логіку поєднання різномірних елементів, окреслити ієрархію домінантних смислів і пояснити, яким чином ця система забезпечує легітимацію владних практик та формує специфічний світоглядний горизонт російського політичного режиму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному науковому середовищі можна виділити колективне дослідження «Заборонити рашизм», підготовлене українськими істориками та політологами (В. Огев'юк, В. Андрєєв, В. Брехуненко, М. Відейко, І. Гирич та ін.) [1]. У цій роботі переважає аксіологічний підхід: автори зосереджуються на ціннісних та культурно-ідеологічних підвалинах російської агресії, інтерпретуючи рашизм як систему смислів, що структурно вибудовує політичну поведінку та масові уявлення. Водночас неоінституційний аналіз представлений лише опосередковано – здебільшого через опис інституційних практик, які підкріплюють і відтворюють ідеологічні наративи. Поряд із цим окремі концептуальні осмислення проблематики запропоновано у працях С. Вовканича [2], Б. і В. Дем'яненків [3], Ю. Дем'янчука [4], Л. Кисляк, І. Коваля [5], Є. Хана [6], Л. Якубової [7] та інших дослідників, що засвідчує поступове формування в Україні цілісного напрямку вивчення ідеології та політичного режиму рашизму.

Формулювання цілей. Метою статті є теоретичне обґрунтування та системний аналіз ідейної архітектури рашизму як політичної ідеології, що сформувалася на перетині історичних, релігійних та філософських наративів російської інтелектуальної традиції та набула структурно завершеної форми в умовах сучасного авторитарного режиму. Для досягнення цієї мети у статті застосовано аксіологічну та неоінституційну методології, що дозволяє поєднати аналіз ціннісних орієнтирів ідеології з дослідженням механізмів її інституційного відтворення.

У межах цього підходу передбачається: по-перше, реконструювати ключові концепти, символічні коди та смислові домінанти, які формують внутрішню структуру рашистської ідеології; по-друге, з'ясувати, яким чином ці ціннісні й нормативні настанови перетворюються на інституційно закріплені правила політичної поведінки; по-третє, простежити трансформацію історичних і релігійних архетипів у сучасні політичні міфи, що легітимують російський режим; по-четверте, проаналізувати роль цифрових медіа та штучно згенерованого контенту в поширенні й відтворенні ідеологічних смислів. Реалізація цих цілей спрямована на концептуалізацію рашизму як цілісної, інституційно та ціннісно інтегрованої ідеологічної системи.

Виклад основного матеріалу. Концептуалізація рашизму як політичної ідеології потребує всебічного аналізу її структурних компонентів, джерел формування та механізмів функціонування. На відміну від класичних тоталітарних доктрин ХХ ст., ця ідеологія характеризується підвищеною адаптивністю до цифровізованого комунікативного середовища, що зумовлює поєднання традиційних засобів політичної комунікації з інструментами новітніх інформаційних технологій. У цьому контексті суттєвим елементом сучасних пропагандистських практик Росії є системне використання штучно згенерованого або модифікованого контенту, створеного за допомогою алгоритмів штучного інтелекту. Застосування таких технологій дозволяє формувати псевдоавтентичні візуальні й текстові матеріали, що імітують документальність і фактичність, посилюючи, таким чином, переконливість ключових ідеологічних наративів. Використання фальсифікованого контенту сприяє конструюванню альтернативної інформаційної реальності, у межах якої відбувається нормалізація політичних смислів, необхідних для підтримки режимних практик. Унаслідок цього рашизм постає як динамічно структурована ідеологічна система, здатна комбінувати усталені механізми політичного впливу з технологічно зумовленими формами маніпулятивної комунікації.

Ідейна архітектура рашизму не є результатом теоретичних розробок одного мислителя або групи інтелектуалів, а являє собою синкретичний продукт політичної практики путінського режиму, який поступово інкорпорував різноманітні елементи російської культурно-історичної спадщини для легітимації свого правління.

Корені сучасного рашизму сягають слов'янофільської традиції ХІХ ст., яка утверджувала ідею «особливого шляху» Росії та протиставляла «органічну» духовно-громадську єдність російського народу «механістичній» раціональності Заходу. Слов'янофіли, зокрема О. Хомяков та І. Кіреєвський, вбачали в російській культурі носійку «цілісного духу» («цельное знание»), який об'єднує віру, мораль і побут в єдине неділимє ціле. Хомяков у трактаті «Про церкву» («О Церкви», рос.) писав, що справжня єдність можлива лише в «соборності» – духовній спільності вірних, де «дух живе не в окремій особі, а в усій спільноті, як живий організм Церкви». Протиставляючи цю соборність західному індивідуалізму, він наголошував, що Захід утратив «єдність любові», підмінивши її «єдністю розуму» [8; 9].

І. Кіреєвський, розвиваючи ті ж мотиви, у праці «Про характер освіти Європи та її відношення до освіти Росії» (1839) стверджував, що західна цивілізація «роздробила дух людини на частини», підпорядкувавши істину раціональному пізнанню, тоді як російська традиція прагне «внутрішньої цілісності духу, де віра, мислення і воля – не вороги, а брати». Таке розуміння

духовної єдності поступово переросло в цивілізаційну доктрину винятковості, що утверджувала ідею особливого покликання Росії як духовного центру світу – ідею, яка пізніше стала складником геополітичних міфів російського імперського мислення.

Особливе значення для формування світоглядних основ рашизму мала концепція «богоносного народу», що її розвинув Ф. Достоевський у своїх пізніх публіцистичних і художніх творах [10]. У «Щоденнику письменника» (1877) він писав про особливе покликання російського народу «нести світу Христа, Його істину та братську любов». Достоевський тлумачив «народність» не як етнічну чи політичну категорію, а як духовно-релігійне явище: «Бути справді росіянином – значить стати братом усіх людей, загальнолюдським». Така універсалістська формула, що нібито підносить російську духовність до вселенського рівня, насправді містила імперську передумову – переконання у винятковій місії російського народу як єдиного хранителя істинного християнства.

Критично важливим елементом слов'янофільської спадщини, що активно експлуатується в рашистській ідеології, стала також концепція «Москва – Третій Рим», сформульована ще в XVI ст. ченцем Ф. Псковським. У своїх посланнях до великого князя Василя III він проголошував: «Два Рими пали, а третій стоїть, і четвертому не бути» [11]. У цьому богословсько-політичному образі Росія постає як спадкоємиця Риму і Візантії, останній оплот істинного православ'я та божественної істини на землі. Цей мотив духовного наступництва переріс у геополітичний міф, що легітимізує експансіонізм і втручання Росії у справи інших держав під приводом захисту православних або спільної історичної долі.

У сучасній російській ідеологічній системі апеляція до концепту «Третього Риму» виконує функцію історико-цивілізаційного виправдання особливого статусу держави та її претензій на духовно-політичну винятковість. Початкове вчення старця Філофея було суто релігійним і спрямовувалося на окреслення відповідальності московського правителя за збереження православ'я, а не на легітимацію експансії чи домінування. Водночас упродовж XX ст. цей мотив отримав геополітичні інтерпретації, ставши неформальною доктриною, яка визначала уявлення російських еліт про «місію» держави у православному світі та її особливе цивілізаційне призначення. У сучасній Росії концепт «Третього Риму» продовжує відігравати роль символічного ресурсу, що дозволяє вибудовувати наративи про історичну тяглість, месіанську роль та претензії на духовне лідерство попри його первинно духовний, а не політичний зміст.

Таким чином, концепції богоносного народу та Третього Риму утворюють ідейну вісь, навколо якої вибудовується рашистська версія російського месі-

анізму. Вони забезпечують метафізичну легітимацію російського імперіалізму, поєднуючи православну символіку, національну ідентичність і геополітичні претензії в єдину систему сакралізованого державного світогляду.

Ключовим ідейним джерелом сучасного рашистського світогляду є неоєвразійська доктрина, у найсистемнішому варіанті представлена працями О. Дугіна, зокрема «Основами геополітики» та «Четвертою політичною теорією» [12]. У цих концепціях сформульовано опозицію «Євразія – Атлантизм», геополітичні уявлення про природну домінанту Росії в «Heartland», а також ідею цивілізаційного «великого простору» (Großraum), у межах якого міжнародне право підпорядковується імперативам російської величі. Антиліберальне спрямування Дугіна проявляється в його спробі подолати лібералізм, комунізм і фашизм через створення «четвертої» політичної теорії, що апелює до традиціоналізму, православної ідентичності та хайдеггерівського Dasein як «нового» суб'єкта політики. Попри міфотворчий характер цих побудов – зокрема уявлення про Україну як «анти-Росію» – вони відіграють важливу функцію в легітимації ревізіоністських амбіцій і виправданні агресивних практик сучасної РФ.

І. Ільїн, російський філософ-емігрант (1883–1954), чия інтелектуальна спадщина останнім часом все активніше використовується сучасним російським режимом, зокрема президентом В. Путіним, сформулював складну теоретичну модель авторитарної влади, базовану на уявленні про духовне відродження нації як вищу цінність [13]. Його погляди на державу, насильство й моральну обов'язковість духовності відіграють ключову роль у тій ідеологічній архітектурі, яку деякі дослідники називають інтелектуальним підґрунтям рашизму.

Попри те, що Ільїн неодноразово критикував деякі аспекти фашизму, і не приймав вимоги західних демократій як універсальні, в його працях виявляється концепція сильної держави, яка має право застосовувати насильство в певних крайніх обставинах, вважаючи його виправданим засобом боротьби зі «злом». Наприклад, у творі «Про опір злу силою» (1925) Ільїн аргументує, що коли зло стає настільки визначеним і агресивним, що його неможливо приборкати іншими засобами, тоді застосування сили стає моральним обов'язком – хоча й з усвідомленням моральної відповідальності за це [13].

У збірці есе «Наші задачі» Ільїн розробляє ідею держави, прив'язану до православної та морально-консервативної традиції, і вводить поняття «правової свідомості» (рос. правосознание), яке означає не тільки формальне дотримання законів, але внутрішню готовність до покорі авторитету, до визнання моральних й духовних устоїв, які творять основу державного порядку [14]. Щодо демократії та раціоналізму Заходу Ільїн висловлював скепсис: він

вважав, що демократія в західному розумінні може призводити до морально-го релятивізму, втрати духовних орієнтирів і здатності народу жити в єдності поза рамками партійних чи ідеологічних розколів. Його позиція полягала в тому, що Росія має унікальне завдання – виступати носієм «православної істини» серед світового духовного занепаду, уособленням живого зв'язку із давніми морально-духовними традиціями.

Особливо важливим елементом теорії Ільїна для ідеології путінського режиму є ідея харизматичного, «національного вождя» – лідера, який представляє волю народу, має функції об'єднання й уособлення духовного призначення нації і може діяти певною мірою поза звичним правовим формалізмом, коли це виправдано вищими морально-духовними цілями. Невипадково Ільїн був фізично вшанований російською державою: у 2005 році його прах був перепохований у Москві, у Донському монастирі, одночасно з генералом А. Денікіним, що стало частиною національної програми символічного повернення емігрантської спадщини й реабілітації історичної пам'яті [15].

У публічній політиці В. Путін часто цитує Ільїна або звертається до його текстів, зокрема до збірки «Наші завдання», що дозволяє йому звертатися до традицій авторитету, історії, духовності як до обґрунтування силового централізму, обмеження політичної опозиції та легітимації контролю над суспільством [16].

Таким чином, від Ільїна через подібні інтелектуальні ланцюги (включно з впливом на публічне знання, державні церемонії, символіку) формується онтологія, у якій насильство й імперіалізм виступають не лише як інструменти державної політики, але як сакральні обов'язки. Сусідній спротив сприймається не просто як політична конкуренція чи ідеологічний виклик, але як «бунт проти божественного порядку», що виправдовує використання надзвичайних засобів. У цьому поєднуються елементи терористичної чи фашистської символіки (культ лідера, мілітаризм, тотальна мобілізація) з теократичними підґрунтями (ідея богообраності, духовної місії, священної війни проти «зла»).

Російська православна церква (РПЦ) відіграє центральну роль у формуванні та легітимації рашистської ідеології, виступаючи не лише як релігійна інституція, але як активний агент політичної мобілізації та ідеологічного обґрунтування російського імперіалізму. Особливо важливою в цьому контексті є діяльність патріарха Кіріла (Гундяєва), який з моменту свого обрання 27 січня 2009 р. Помісним собором РПЦ послідовно розробляв теологічне обґрунтування російської агресивної зовнішньої політики.

Концепція «симфонії» між церквою та державою, яку активно пропагує РПЦ, передбачає взаємне підкріплення духовної та світської влади, де церква

забезпечує ідеологічну легітимацію політичного режиму, а держава гарантує церкві привілейоване становище в суспільстві. Ця доктрина має глибоке історичне коріння, сягаючи часів візантійського імператора Юстиніана I (527–565 рр.), який сформулював принцип взаємозалежності імперської влади та священства [17].

У сучасній російській інтерпретації симфонія набула специфічних рис, відхиляючись від первісного візантійського розуміння. РПЦ використовує цю концепцію для легітимації свого положення у політичному житті сучасної Росії, суттєво спотворюючи її первісний зміст. Російський уряд офіційно визнав симфонію між церквою і державою у 2018 р., коли тодішній президент Медведев публічно підтвердив цю доктрину на зустрічі з патріархом Кірілом [18]. Ця симфонія знайшла своє конституційне відображення у внесенні змін до російської конституції у 2020 р. Статтю 67.1 було доповнено формулюванням про «віру в Бога», яку передали предки. Ідея включення згадки про Бога до конституції була запропонована в лютому 2020 р. саме патріархом Кирилом, який аргументував це тим, що якщо національний гімн Росії містить слова «Богом хранимая родная земля», то й конституція може містити подібні формулювання.

Релігію РПЦ використовує як засіб впливу на інші держави й активно чинить спротив, коли ці держави намагаються вийти з-під цього впливу. Патріарх Кирил неодноразово наголошував, що так званий розкол російського православ'я є способом розділення російського народу та відокремлення України від російського простору. У своїй проповіді 8 січня 2023 р. в Успенському соборі Московського Кремля патріарх Кіріл порівняв ситуацію в Україні з обновленським розколом у Росії після 1917 р., стверджуючи, що в обох випадках за розколом стояла державна влада з метою ослаблення та знищення православної церкви. Воєнну агресію Росії проти України він назвав «священною війною» [19].

Одним із найбільш тривожних проявів православного фундаменталізму в рашистській ідеології є сакралізація війни та насильства. РПЦ активно розробляє теологічне обґрунтування російської агресії, використовуючи релігійну риторику для виправдання воєнних злочинів. Концепція «катехона» (утримуючого), запозичена з православної есхатології, інтерпретується РПЦ як особлива місія Росії утримувати світ від приходу антихриста. У сучасному контексті це означає боротьбу проти «глобалізму», лібералізму та всього, що асоціюється із Заходом. Патріарх Кирило у своїх проповідях неодноразово характеризував протистояння із Заходом як есхатологічну боротьбу добра зі злом, де Росія виступає захисницею традиційних християнських цінностей [20].

Антизахідна риторика посідає центральне місце в ідейній архітектурі рашизму, виступаючи не лише засобом легітимації зовнішньої політики, а й ключовим інструментом внутрішньої консолідації суспільства. Вона виконує цементувальну функцію, формуючи ідентичність через створення образу зовнішнього ворога, який нібито загрожує суверенітету, цінностям та самому існуванню російської цивілізації. У цьому сенсі антизахідний дискурс перетворюється на ідеологічний каркас сучасного російського авторитаризму, що виправдовує як агресивну зовнішню політику, так і репресивну внутрішню практику. Поворотним моментом у формуванні офіційного антизахідного дискурсу стала промова В. Путіна на Мюнхенській конференції з безпеки у 2007 р. Саме там він уперше публічно поставив під сумнів легітимність «однополярного світу» під проводом США, відкрито кинувши виклик чинному міжнародному порядку. Ця промова стала своєрідним ідеологічним маніфестом, у якому Путін окреслив ключові елементи майбутньої антизахідної доктрини: засудження американської гегемонії як форми неоімперіалізму; заперечення універсальності західних демократичних і ліберальних цінностей; вимогу визнання «багатополярності» як справедливішої альтернативи. Уже в цій риторичі можна простежити контури нової політичної міфології, у межах якої Росія постає не просто як одна з держав, а як носій «особливого шляху» – самої цивілізації, покликаної протистояти «західному диктату».

У подальші роки ці ідеї поступово інституціоналізувалися та набули дедалі агресивнішого характеру, особливо після 2012 р., коли Путін повернувся до президентства після масових протестів у Москві. Саме тоді антизахідна риторика стала не лише зовнішньополітичним, а й внутрішньополітичним інструментом, спрямованим на делегітимацію будь-яких форм опозиційної активності, які Кремль почав тлумачити як елементи «іноземного впливу». Після початку повномасштабної агресії проти України антизахідна ідеологія зазнала остаточної трансформації – від політичного прагматизму до ідеології «цивілізаційного протистояння». У новій «Концепції зовнішньої політики Російської Федерації» (2023 р.), Росія визначається як «державо-цивілізація», що протистоїть «неоколоніальній політиці Заходу». Ця концепція знаменує перехід від реалістичного бачення геополітики до есхатологічного наративу боротьби цивілізацій, де Захід розглядається не просто як політичний конкурент, а як антагоністичне зло, що загрожує духовним основам російського буття, розвиваючи ідеї Дугіна. Таким чином, антизахідна риторика набуває майже релігійного виміру, апелюючи до категорій морального вибору.

Одним із найважливіших конструктів цього дискурсу є образ так званого «колективного Заходу» – єдиної ворожої сили, яка нібито діє узгоджено про-

ти Росії на всіх рівнях – військовому, економічному, інформаційному та культурному. Цей образ поєднує елементи геополітичного мислення з рисами теорії змови, створюючи у свідомості мас уявлення про всесильного, підступного та глобально організованого ворога. Така логіка дозволяє режиму виправдовувати будь-які дії – від цензури до війни – як вимушену самооборону проти експансії Заходу.

У рашистській інтерпретації поняття «колективного Заходу» має вкрай широкі межі: до нього зараховуються не лише держави – члени НАТО та ЄС, але й міжнародні організації, неурядові ініціативи, транснаціональні корпорації, західні ЗМІ, а також інтелектуали та громадські діячі, які пропагують ідеї прав людини, екологічної відповідальності чи гендерної рівності. Така всеосяжна модель ворога дає змогу оголошувати будь-який прояв інакшої думки результатом «західної інфільтрації» або «інформаційної війни».

Особливе місце в цьому ідеологічному конструкті посідає концепція «кольорових революцій», яка в офіційному російському дискурсі трактується як головний інструмент підривної діяльності Заходу на пострадянському просторі. Кремлівська пропаганда послідовно стверджує, що всі демократичні рухи в сусідніх країнах – від Революції Троянд (2003) і Помаранчевої революції (2004) до Революції Гідності (2013–2014) – є результатом західних маніпуляцій, спрямованих на дестабілізацію регіону та ослаблення Росії. Така інтерпретація дозволяє одночасно делегітимувати громадянські протести, заперечити їхню внутрішню соціальну природу й виправдати політику насильницького втручання під приводом «захисту стабільності».

Таким чином, антизахідна риторика в системі рашистського світогляду виконує функцію не просто політичної пропаганди, а цілісного міфу, який структурує уявлення про світ, визначає моральні координати та задає рамки допустимого політичного мислення. Вона перетворює політичну боротьбу на «священну війну цивілізацій», у якій Росія нібито постає останнім оплотом «традиційного світу» проти занепадої, аморальної та агресивної західної цивілізації.

Месіанізм становить один із ключових та водночас найзначніших складників ідейної архітектури сучасного рашизму, слугуючи фундаментальною ідеологічною основою для обґрунтування територіальної експансії, культурної гегемонії та впровадження специфічного світоглядного порядку. Його витоки можна простежити ще в XVI ст., коли сформувалася концепція «Москва – Третій Рим», яка проголошувала духовну й політичну винятковість Росії як центру православного світу після падіння Константинополя. У сучасному контексті ця ідея зазнала трансформації: вона набуває специфічного геополітичного звучання, поєднуючи історичну міфологію з новітніми стра-

тегічними й культурними наративами, що дозволяє легітимувати активну зовнішню політику Росії.

Слід зазначити, що російський месіанізм має особливу універсалістську природу, яка відрізняє його від інших історичних форм національного месіанізму. На відміну від американського концепту «явного призначення» (Manifest Destiny), який виправдовував експансію передусім економічними та цивілізаційними мотивами, або британського «тягаря білої людини», що обґрунтовував колоніальні завоювання як місію культурного просвітництва, російський месіанізм базується на релігійно-духовній аргументації. У цій парадигмі Росія постає не лише як велика держава, а як «богообрана» нація, призначена виконувати роль рятівника світу, здатного протидіяти, на думку пропаганди, глобальній духовній деградації та моральному занепаду.

При цьому геополітичний месіанізм у російській інтерпретації виступає не як пряме захоплення нових територій, а, радше, як їхнє «звільнення» від нібито руйнівного впливу західних держав і цінностей. Російська експансія подається як оборонна місія, спрямована на захист традиційних цінностей та культурної самобутності народів, що опинилися під впливом західного світу. Така риторика дозволяє поєднувати вкрай агресивну зовнішньополітичну поведінку з образом моральної жертви, що має глибокі паралелі з характерними рисами історичних фашистських ідеологій, де домінування та мілітаризм обґрунтовуються через наративи про захист нації, духовного порядку та вищої місії.

Концепція «русского міра» стала однією з центральних складників як сучасної російської зовнішньої політики, так і ідеологічного обґрунтування її експансивних практик. Уперше цей термін був офіційно артикульований у промові В. Путіна 2001 р., де він був представлений передусім як культурно-освітня ініціатива, спрямована на збереження російської мови і традицій серед російськомовної діаспори. Однак упродовж наступних двох десятиліть концепція зазнала істотної трансформації: вона поступово еволюціонувала від рамки культурного впливу до повноцінної геополітичної доктрини, що інтегрує політичні, релігійні та історичні елементи в єдину ідеологічну конструкцію.

У сучасній інтерпретації «Русській мір» охоплює три взаємопов'язані компоненти, які формують основу трансдержавної спільноти та слугують інструментом ідентифікації її членів. Першим є російська мова, що виступає не лише як засіб комунікації, але і як маркер культурної й політичної приналежності. Другим компонентом є православна віра, що розглядається як духовна опора та моральний орієнтир, здатний об'єднувати різні народи на основі спільних цінностей. Третім компонентом є колективна історична пам'ять, яка акцентує спільне минуле та надає відчуття спільної долі, об'єднуючи мільйони людей

у пострадянських країнах та поза їхніми межами. Ці три елементи разом формують цілісну ідеологічну систему, що забезпечує легітимацію російського впливу за межами національних кордонів.

Варто підкреслити, що «Русській мір» не обмежується культурною або духовною сферою, а має чітко виражені політичні та юридичні імплікації. Згідно з офіційною російською доктриною, Росія претендує на право та навіть обов'язок захищати представників «Русского міра» незалежно від їхнього громадянства чи фактичного місця проживання. Така позиція створює ідеологічне та правове підґрунтя для втручання у внутрішні справи інших держав під гаслом захисту «співвітчизників», що в практичній площині часто слугує обґрунтуванням для політичного тиску й військових операцій.

Крім того, концепція «Русского міра» передбачає чітку ієрархічну структуру взаємин у православному та пострадянському просторі. Росія позиціонує себе як природного лідера та координатора цих процесів, тоді як інші держави, зокрема Україна та Білорусь, розглядаються як «молодші брати», які зобов'язані визнавати російське лідерство. Ця ієрархічність проявляється не лише в церковній сфері – зокрема через претензії Московського патріархату на юрисдикцію над українським православ'ям – а й у політичній, наприклад, у рамках концепції «інтеграційних проєктів» на пострадянському просторі. Такий підхід дозволяє Росії формувати контрольовану зону впливу під виглядом культурного та духовного лідерства, поєднуючи релігійні, історичні та політичні наративи в єдину легітимаційну систему.

Культ особистості В. Путіна становить один із ключових структурних елементів ідеологічної системи рашизму, виконуючи функцію символічного цементу, що об'єднує політичні, релігійні та культурні наративи сучасної російської держави. Його специфіка полягає в поєднанні класичних рис авторитарного персоналізму з виразно російськими культурно-історичними архетипами, що дозволяє режиму легітимізувати себе як природне продовження «великої історії» Росії. На відміну від культів особи тоталітарних режимів ХХ ст. – таких як сталінський чи маоїстський, – путінський культ має більш витончений, постмодерний характер. Він не стільки ґрунтується на тотальній мобілізації населення, скільки на цілеспрямованому використанні сучасних медіатехнологій, інформаційних стратегій і маркетингових прийомів, що дозволяють створити образ лідера, який водночас здається і близьким, і сакральним; ефективним і месіанським.

Образ Путіна вибудовується як синтетичний конструкт, у якому переплітаються кілька глибинних архетипів російського лідерства. По-перше, це архетип «православного царя-заступника», покликаною оберігати «Святу Русь» від зовнішніх і внутрішніх ворогів. По-друге, у публічній риторичі активно

відтворюються риси радянського керівника – суворого, але справедливого, який стоїть над бюрократією та особистими інтересами. Нарешті, Путін постає в ролі «ефективного менеджера», що відповідає запитам нових, прагматично орієнтованих соціальних груп, передусім середнього класу великих міст. Така еклектика дозволяє владі одночасно звертатися до різних сегментів російського суспільства – від традиціоналістів і носіїв імперського мислення до технократичних прагматиків, що сприймають стабільність як найвищу цінність.

Особливе місце в структурі цього культу посідає міфологема Путіна як «збирача земель російських». Через неї режим виправдовує зовнішньополітичну експансію, анексії та агресію під риторикою відновлення історичної справедливості. У цьому контексті Путін подається не просто як державний діяч, а як історична фігура, якій призначено «повернути Росії її істинні межі» та «врятувати» російську цивілізацію від розпаду. Такий наратив апелює до імперських уявлень про місію Росії як «Третього Риму» – сакрального центру, покликаного продовжити справу Візантії та стати осердям духовної й політичної сили Євразії.

Важливим складником цього культу є сакралізація Путіна через православної символіку та риторику. Російська православна церква, особливо під керівництвом патріарха Кирила, відіграє тут роль інституційного посередника між політичним і сакральним виміром. Кирило неодноразово називав прихід Путіна до влади «Божим дивом», а його правління – «проявом божественного промислу» [21]. У таких висловлюваннях релігійна легітимація влади переходить межу звичайної церковної підтримки й набуває ознак теократичного обґрунтування. Путін, таким чином, постав як «помазаник Божий», що діє не лише за політичною доцільністю, а за волею Всевишнього. Така сакралізація має конкретну політичну функцію: вона перетворює будь-яку критику президента на акт святотатства, а опозицію – на морально неприйнятний виклик божественному порядку.

У сукупності ці елементи формують складну систему символічної влади, у якій політичний лідер ототожнюється з державою, нацією та навіть із сакральним началом. Завдяки цьому культ особи Путіна стає не просто пропагандистським інструментом, а ядром ідеологічної конструкції рашизму, що прагне обґрунтувати російську агресію, авторитаризм і реваншизм як природні, історично виправдані та навіть духовно необхідні явища.

Рашистський режим активно використовує символіку, візуальні коди та ритуальні практики як інструменти формування колективної ідентичності, легітимації влади й конструювання сакралізованого образу держави. Символи, які циркулюють у публічному просторі, виконують функцію не лише полі-

тичної пропаганди, але й квазірелігійного зв'язку між владою та народом. У цьому сенсі сучасна російська символіка стає продовженням тоталітарної естетики ХХ ст., де поєднуються елементи політичного міфу, театралізованої масовості та емоційної мобілізації.

Особливу роль у цьому контексті відіграють масові заходи, організовані державою, зокрема концерт у Лужниках 18 березня 2022 року, приурочений до «возз'єднання» Криму з Росією [22]. Такі події репрезентують поєднання радянської пропагандистської традиції з технологіями сучасного шоу-бізнесу: сценічна постановка, музика, відеопроєкції та звернення до символічних архетипів створюють відчуття колективного екстазу та єднання навколо лідера. Подібні дії не лише виконують комунікативну функцію, а й набувають характеру політичного ритуалу, у якому відтворюється сакральна ієрархія «вождя» та народу. Вони відсилають до радянських святкових маніфестацій, але набагато активніше апелюють до емоційного, ірраціонального виміру спільності – типову рису фашистських та неототалітарних систем.

Символіка рашистського режиму еклектично поєднує елементи різних періодів російської історії, утворюючи синкретичний міф про «велику і неперервну Росію». Георгіївська стрічка, спочатку військовий відзнаковий елемент ХVІІІ ст., у ХХІ ст. перетворилася на інструмент сакралізації «Перемоги» і стала маркером лояльності до держави. У пострадянському контексті вона еволюціонувала від символу пам'яті до знаку ідеологічної належності. Нові символи, такі як літери «Z» та «V», доповнили цю семіотичну систему, втілюючи гібридну суміш воєнної агресії, «антифашистського» пафосу та культового підпорядкування державній волі. Їхнє застосування в публічному просторі – на автомобілях, одязі, дитячих майданчиках – створює ефект повсюдності та нормалізації війни, перетворюючи агресію на повсякденний елемент патріотичного життя.

Особливе місце в ритуальній практиці рашистського режиму займає культ Великої Вітчизняної війни, що функціонує як центральний міф російської ідентичності. З кожним роком парад 9 травня дедалі більше віддаляється від військового огляду й набуває рис сакральної церемонії. Його структура нагадує релігійне богослужіння: урочистий вихід військ, благословення священнослужителів, звернення лідера до «народу-переможця» – усе це створює ритуал поклоніння державі як носію історичної правди. Культ «Перемоги» виконує одночасно ретроспективну й проспективну функцію: він не лише реконструює минуле, а й формує моральне виправдання сучасних воєн, які подаються як «спадкоємна боротьба» проти «нового фашизму». Саме через цю символічну систему режим створює уявлення про війну як про «священне діяння», а про власну агресію – як акт історичної справедливості [23].

Таким чином, символічний вимір рашизму не є декоративним чи допоміжним – він становить одну з його структурних основ. Через систему знаків, ритуалів і масових дійств відтворюється політична теологія влади, у якій держава постає як сакральна спільнота, а її лідер – як посередник між народом і трансцендентним «історичним покликанням».

Теоретичним обґрунтуванням культу лідера в рашистській ідеології виступає концепція «суверенної демократії», сформульована В. Сурковим у середині 2000-х рр. як спроба надати інтелектуальну легітимність авторитарній модернізації Росії. Ця ідея виникла у відповідь на критику Заходу, спрямовану проти згорання демократичних інститутів і зростання персоналістичної влади В. Путіна. Сурков стверджував, що демократія не є універсальною моделлю, а завжди має національні особливості, зумовлені історією, культурою та цивілізаційною ідентичністю конкретного народу. Тому російська демократія має відрізнитися від західної, оскільки її основою є не індивідуальна свобода, а колективна стабільність, державність і духовна єдність народу навколо лідера.

У цьому сенсі суверенна демократія виконує функцію ідеологічного щита, який дозволяє виправдати концентрацію політичної влади в руках президента як нібито необхідну умову забезпечення національного суверенітету та безпеки. Будь-які спроби зовнішнього впливу на російську політичну систему трактуються як посягання на суверенітет, а внутрішня опозиція – як загроза цілісності держави. Таким чином, суверенітет у цій концепції набуває не лише політичного, а й сакралізованого змісту, стаючи символом «вищої правди» держави, що стоїть понад правами окремої особистості.

Парламент, суди та інші інститути влади в межах цієї системи відіграють підлеглу роль, виконуючи радше ритуальну, ніж змістовну функцію. Вони покликані забезпечити процедурну легітимність рішень, фактично ухвалених виконавчою владою, і водночас створити враження політичного плюралізму. Через це суверенна демократія постає як симулякр демократії, що поєднує авторитарну практику управління з демократичною риторикою, створюючи ілюзію народного волевиявлення, яке насправді лише санкціонує вже прийняті «згори» рішення.

Ключовим організаційним механізмом цієї доктрини є концепція «вертикалі влади» – жорстко ієрархічної структури, що вибудовується від президента до місцевих чиновників, у якій кожен рівень повністю підпорядкований вищому. У такій системі автономія регіонів, політичних партій, громадських організацій чи засобів масової інформації фактично ліквідується. Вони існують лише як інструменти реалізації державної політики та трансляції єдиного ідеологічного наративу.

З погляду політичної теорії, суверенна демократія є спробою поєднати несумісні елементи – авторитарну централізацію влади та формальні демократичні процедури. Така гібридна модель політичного режиму не лише легітимує персоналістичне правління, але й формує нову політичну міфологію, у центрі якої стоїть образ сильного лідера як гаранта порядку, суверенітету й національної ідентичності. Саме тому концепція Суркова посіла центральне місце в ідейній архітектурі рашизму, забезпечуючи її теоретичну цілісність і виправдовуючи концентрацію влади в руках одного центру як вираз «народної волі».

Особливе місце в мілітаристській ідеології рашизму посідає ядерна риторика, яка поєднує геополітичний прагматизм з есхатологічними мотивами. Вона формує своєрідний культ «ядерної державності» – символ могутності, відродження імперського статусу та інструмент ідеологічного шантажу світової спільноти. Російське керівництво систематично використовує погрози ядерної війни не лише як інструмент стримування, але й як засіб формування особливої політичної міфології, у центрі якої стоїть образ Росії як «обраної» та «непереможної» цивілізації, готової принести в жертву власне існування заради знищення «ворожого Заходу».

В. Путін у своїх виступах неодноразово заявляв, що Росія готова використати ядерну зброю для захисту своїх «життєво важливих інтересів», а його вислів «навіщо нам світ, якщо там не буде Росії» став символом цієї смертоносної логіки [24]. Така риторика демонструє зсув від традиційного розуміння ядерного стримування – як гарантії миру – до концепції «сакрального насильства», де акт самознищення подається як форма метафізичної перемоги. Особливе місце в цьому дискурсі посідають релігійні алюзії: Путін прямо заявляв, що в разі ядерної війни росіяни «стануть мучениками і потраплять у рай», тоді як їхні противники «просто здохнуть». Таким чином, ядерна зброя постає не як технологічний інструмент, а як сакралізований символ есхатологічного протистояння добра і зла, де Росія уявляється носієм «вищої правди», а Захід – уособленням морального розпаду.

У тому ж контексті були озвучені зміни до російської ядерної доктрини, які фактично знижують пороги для застосування ядерної зброї, – наприклад, агресія проти Росії з боку неконвенційного суб'єкта, що діє з підтримкою ядерної держави, тепер розглядається як підстава для ядерної відповіді [25].

Подібна риторика має не лише зовнішньополітичне, але й глибоке внутрішньополітичне значення. Вона формує атмосферу «обложеної фортеці», у якій будь-яке інакомислення сприймається як загроза «священній місії» держави. Створюється наратив екзистенційної війни, де кожен громадянин зобов'язаний бути готовим до самопожертви, а будь-яка критика влади роз-

глядається як колабораціонізм чи зрада. У цьому сенсі ядерна риторика виконує функцію ідеологічного цементу, що утримує суспільство в стані перманентної мобілізації, легітимує репресії, мілітаризацію свідомості та придушення громадянських свобод.

Крім того, у глобальному контексті рашистська ядерна риторика має чітко виражений ревізійоністський характер. Вона спрямована на руйнування чинної системи міжнародної безпеки, заснованої на принципах взаємного стримування та раціонального управління ризиками. Демонстративні згадки про тактичну ядерну зброю в контексті війни проти України, публічні навчання стратегічних сил та погрози «недружнім країнам» свідчать про те, що ядерна тема перетворилася на частину інформаційно-психологічної війни. Це підкреслює особливу рису рашизму – поєднання апокаліптичного світогляду з прагненням до глобальної дестабілізації як форми політичного впливу [26].

Отже, ядерна риторика в системі рашистської ідеології виступає не лише проявом мілітаризму, а й глибоко символічним механізмом легітимації влади. Вона дозволяє представити путінський режим як «останній бастион» у боротьбі зі світовим хаосом, перетворюючи страх знищення на засіб духовної та політичної мобілізації суспільства. Саме тому в рашистській парадигмі ядерна війна постає не як кінець історії, а як її можливе «очищення» – акт сакрального оновлення, у якому знищення стає метафорою відродження.

Отже, ідейна архітектура рашизму являє собою синкретичну систему, що поєднує імперський реваншизм, православний фундаменталізм, антизахідний ізоляціонізм і геополітичний месіанізм. Її особливість полягає в синкретичному характері: вона не є цілісною теоретичною доктриною, а формується як результат селективного поєднання історичних, релігійних та філософських концептів, запозичених із різних етапів російської інтелектуальної традиції. На відміну від ідеологічних систем модерного типу, рашизм не спирається на раціонально розроблений теоретичний каркас, а постає як конструкт, що виріс із політичної практики путінського режиму, пристосовуючи старі архетипи до нових умов гібридного авторитаризму. Режим переосмислює елементи слов'янофільства, неоевразійства, ільїнського авторитаризму та доктрини «Русского міра» з метою легітимації імперських амбіцій і тоталітарної моделі влади. У межах цієї системи сакралізується держава, лідер постає як носій «божественного покликання», а війна – як форма духовного очищення та історичного оновлення. Таким чином, рашизм постає не лише як політична ідеологія, а як квазірелігійна світоглядна конструкція, у якій поєднання месіанських, релігійних і реваншистських мотивів утворює цілісну доктрину морального виправдання насильства й агресії.

Висновки. Аналіз ідейної архітектури рашизму методом аксіологічного аналізу дозволив установити, що ціннісний вимір цієї ідеології становить її системотворне ядро та визначає спосіб організації всіх інших структурних елементів. Рашизм формує специфічну, внутрішньо узгоджену, хоча й ідеологічно деформовану ієрархію цінностей, у якій домінантне місце займають апеляції до державної величі, сакралізованої єдності політичного центру та колективної покори як вищої форми громадянської доброчесності. У межах цього світоглядного комплексу індивідуальна свобода, політичний плюралізм і людська гідність послідовно маргіналізуються й репрезентуються як загрози, що нібито підривають так звану історичну тяглість російської державності. Таким чином, ціннісний аналіз демонструє інверсію базових модерних цінностей: те, що в ліберальних демократіях становить підґрунтя суспільного й політичного порядку, у рашистській парадигмі набуває ознак ворожості чи відчуженості.

Застосування аксіологічного підходу дало змогу простежити, як ключові елементи ідейної архітектури – імперський реваншизм, православний фундаменталізм, антизахідний ізоляціонізм і геополітичний месіанізм – формують не лише набір політичних уявлень, а й цілісну систему нормативних орієнтирів, що визначають межі допустимого в політичній практиці та суспільній поведінці. Кожен із цих компонентів виконує роль ціннісного коду, який структурує моральні очікування й задає параметри легітимності владних дій: імперський реваншизм нормалізує агресію як «історичну справедливість», православний фундаменталізм наділяє режим сакральною місією, антизахідний ізоляціонізм формує моральну опозицію до «зовнішнього розкладання», а геополітичний месіанізм узаконює експансію як моральний обов'язок.

У результаті ціннісний аналіз засвідчив, що архітектура рашизму набуває внутрішньої когерентності (узгодженості) саме завдяки взаємному підсиленню цих ціннісних настанов. Така когерентність забезпечує ідеології здатність до самовідтворення: цінності, вбудовані в суспільний дискурс, переводять політичні наративи у сферу моральних імперативів, що унеможливорює їхню критику в межах самої системи. Саме тому рашизм виявляється стійким не лише як набір гасел, а як ціннісна конструкція, що формує глибинні уявлення про «правильний» політичний порядок і визначає горизонти політичної поведінки. Це дозволяє розглядати ідейну архітектуру рашизму як таку, що ґрунтується не на випадкових ідеологічних запозиченнях, а на системі цінностей, конституюваних у взаємодії історичної традиції, політичної практики та масової свідомості.

Застосування неінституційного підходу до аналізу ідейної архітектури рашизму дозволило виявити, що ця ідеологія не існує лише як сукупність

сміслових настанов або символічних конструкцій: вона формує та підтримує специфічний інституційний порядок, у межах якого ідеї перетворюються на обов'язкові правила політичної поведінки. У термінах неоінституціоналізму ідейна архітектура рашизму відіграє роль нормативної матриці, що структурує очікування акторів, визначає межі політичного вибору та створює «логіку доречності» (logic of appropriateness), відповідно до якої діють державні органи, політичні еліти та бюрократія. Імперський реваншизм, православний фундаменталізм, антизахідний ізоляціонізм і геополітичний месіанізм у цьому контексті не лише характеризують зміст ідеології, а й задають комплекс усталених поведінкових патернів, перетворюючись на інституціоналізовані орієнтири, що визначають легітимні та очікувані дії політичної влади.

Неоінституційний аналіз дав змогу встановити, що ці чотири елементи ідейної архітектури поступово інтегрувалися в інституційну структуру російського політичного режиму, перетворившись на механізми відтворення владних практик. Імперський реваншизм закріплюється у стратегічних документах, військовій доктрині та зовнішньополітичних рішеннях, надаючи експансії статус «історичного» обов'язку держави. Православний фундаменталізм отримує інституційне втілення через союз держави й церкви, де релігійний дискурс функціонує як ресурс легітимації авторитарних рішень. Антизахідний ізоляціонізм відображається у правових обмеженнях, інформаційній політиці та інституціях контролю, що формують нормативне уявлення про «зовнішню загрозу». Геополітичний месіанізм інституційно проявляється в зовнішньополітичних ініціативах, пропагандистських програмах та концепціях «цивілізаційної місії», які визначають довгострокову логіку державної поведінки.

Важливою аналітичною знахідкою цього підходу є встановлення того, що ідейна архітектура рашизму виконує функцію інституційного цементування режиму, створюючи структуру стимулів, за якої політичні актори не лише можуть, а й змушені діяти відповідно до цих наративів, щоб зберегти власну легітимність у межах системи. Лояльність до імперських і месіанських наративів стає критерієм кадрового просування; апеляції до антизахідності – маркером відповідності до політичної лінії центру; підтримка сакралізованого авторитаризму – необхідною умовою політичного виживання. Таким чином, ідейна архітектура не просто впливає на інститути, а інституційно відтворюється через формальні правила, неформальні практики та механізми політичної соціалізації.

Узагальнюючи результати неоінституційного аналізу, можна стверджувати, що рашизм постає як цілісна система, у якій ідеї та інститути є взаємозалежними та взаємно підсилюють одне одного. Ідейна архітектура забезпечує нормативне підґрунтя політичної практики, а інститути – механізми її від-

творення й закріплення. Унаслідок цього рашизм набуває характеру тривалої, структурно стабільної ідеологічної форми, що виходить далеко за межі пропагандистських кампаній і вкорінюється в повсякденну діяльність політичних і бюрократичних акторів. Такий висновок дозволяє осмислити рашизм не як ситуативний продукт політичної кон'юнктури, а як інституційно закріплений ідеологічний режим, здатний до відтворення в часі й адаптації до нових викликів.

Перспективи подальших досліджень. Отримані у статті результати відкривають низку перспективних напрямів для подальшого наукового осмислення рашизму як політичної ідеології та інституційно закріпленого режимного феномену. Передусім доцільним видається поглиблення порівняльного аналізу рашизму в зіставленні з іншими ідеологічними системами авторитарного й неототалітарного типу. Зокрема, перспективним є порівняння ідейної архітектури рашизму з класичними формами фашизму та націонал-соціалізму XX ст., а також із сучасними різновидами праворадикальних і клерикально-націоналістичних ідеологій. Такий підхід дозволив би чіткіше окреслити як структурні подібності (культ лідера, сакралізація насильства, мобілізаційний месіанізм), так і принципові відмінності, зумовлені історичним контекстом, цифровізацією політичної комунікації та гібридним характером сучасних авторитарних режимів.

Окремим напрямом подальших досліджень може стати аналіз динаміки трансформації ідейної архітектури рашизму в часовій перспективі. З огляду на те, що ця ідеологія не має завершеної доктринальної форми, а формується як результат політичної практики, важливим є вивчення змін у її ціннісних акцентах та інституційних механізмах у відповідь на зовнішньополітичні поразки, внутрішні соціально-економічні кризи або зміну конфігурації еліт. Це дозволить визначити межі адаптивності рашизму як ідеологічної системи та оцінити його потенціал до подальшого відтворення або трансформації в постпутінський період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заборонити рашизм / В. Огнев'юк та ін. ; за заг. ред. В. Піскун. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. 252 с.
2. Вовканич С. Попередити світ про небезпеку рашизму. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки*. 2014. Вип. 12. С. 254–273.
3. Дем'яненко В., Дем'яненко Б. «Путінізм» як різновид авторитарного політичного режиму. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 2. С. 241–257.

4. Дем'янчук Ю. Український погляд на рашизм в історичному ракурсі. *Історичні студії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. Вип. 11/12. С. 115–124.
5. Коваль І., Кисляк Л. Рашизм як генеза путінізму. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 42. С. 239–245.
6. Хан Є. Рашизм як політична ідеологія та соціальна практика в сучасній російській федерації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 51. С. 83–89.
7. Якубова Л. Онтологія рашизму: Україна як alter ego Росії. *Український історичний журнал*. 2022. Вип. 4. С. 78–92.
8. Вершина В. Проблема цілісності образу людини в російській філософії кінця XIX – початку XX ст. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2020. Т. 12, вип. 2. С. 10–17.
9. Стоцький Я. Аналіз антиукраїнських ідеологічних концепцій Московії-Росії і Російської православної церкви. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки* : тези доп. І Міжнар. наук. конф. до 35-х роковин аварії на Чорнобильській АЕС (Київ, 13–14 квіт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 122–124.
10. Єршова Л. Коріння війни: як зароджуються війни, або Витоки великоросійського шовінізму. Ч. 5 : Федір Достоєвський : матеріали для самоосвіти. Київ : ГО «Ін-т соціогуманітарної політики» ; Укр. центр дуальної освіти, 2022. С. 1–7.
11. Данилевич М. Генезис ідеї «Москва – Третій Рим». Ідея Риму в історії східнослов'янського світу. *Греція і слов'янський світ: національна своєрідність і взаємовплив культур* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 19–20 трав. 2008 р.). Ніжин : Міленіум, 2009. С. 219–233.
12. Свинаренко Н. О. Сучасна російська імперська пропаганда: згубний вплив для сьогодення українців. *Development trends in social science in the era of digitalization : scientific monograph*. Riga : Baltija Publishing, 2023. Р. 278–301.
13. Несправа Н. В. Етичні погляди Івана Ільїна на сутність духовності і опір злу. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2016. Вип. 4. С. 89–95.
14. Дем'яненко В. М., Прядко Т. П., Рубан А. О. Теоретичні концепти І. Ільїна та ідеологія путінізму як відображення соціально-політичних орієнтацій у російському суспільстві. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. Вип. 45. С. 157–164.
15. Bigg C. Russia: White Army General Reburied In Moscow. *Radio Free Europe / Radio Liberty*. 2005. 3 oct. URL: <https://www.rferl.org/a/1061851.html> (дата звернення: 24.11.2025).
16. Морфінов С. Як «улюблений філософ» Путіна Іван Ільїн допоміг йому виправдати війну проти України. *BBC News Україна*. 2023. 6 верес. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-66718021> (дата звернення: 22.11.2025).
17. Бальжик І. А. Світська та церковна влада в концепції «симфонії влад». *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 51. С. 51–54.
18. Патріарх Кирилл підтвердив сформировавшуюся в Росії «симфонію Церкви і государства». *Релігія в Україні*. 2018. 2 лют. URL: <https://www.religion.in.ua/>

- news/foreign_news/38846-patriarx-kirill-podtverdil-sformirovavshuyusya-v-rossii-simfoniyu-cerkvi-i-gosudarstva.html (дата звернення: 22.11.2025).
19. Собор патріарха Кирила заявив про «священну війну» в Україні й «осатанілий Захід». Що на це кажуть УПЦ та ПЦУ. *BBC News Україна*. 2024. 28 берез. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cбрехzlw4w0o> (дата звернення: 22.11.2025).
 20. «Спецоперація – священна війна, Україна має стати частиною Росії, Росія – Катехон, Захід впав у сатанізм» – Всесвітній російський народний собор ухвалив Наказ до російської влади. *Релігія в Україні*. 2024. 28 берез. URL: https://www.religion.in.ua/news/foreign_news/50958-specoperaciya-svyashhenna-vijna-ukrayina-maye-stati-chastinoyu-rosiyi-rosiya-katexon-zaxid-vpav-u-satanizm-vsесvitnij-rosijskij-narodnij-sobor-uxvaliv-nakaz-do-rosijskoyi-vladi.html (дата звернення: 22.11.2025).
 21. Кирил назвав Путіна людиною, що живиться від Божої благодаті. *RISU*. 2024. 26 трав. URL: https://risu.ua/kiril-nazvav-putina-lyudinoyu-shcho-zhivitsya-vid-bozhoyi-blagodati_n148577 (дата звернення: 24.11.2025).
 22. Орлова В. Концерт у «Лужниках»: Володимира Путіна вистачило на кілька хвилин. *УНІАН*. 2023. 22 лют. URL: <https://www.unian.ua/russianworld/koncert-v-luzhnikah-putina-vistachilo-na-kilka-hvilin-video-12155283.html> (дата звернення: 24.11.2025).
 23. Êtkind A. M. *Russia against modernity*. Cambridge : Hoboken ; NJ : Polity, 2023. 166 p.
 24. «Навіщо нам світ, у якому не буде Росії?». Як Путін лякає Захід ядерною зброєю. *ТСН*. 2018. 18 жовт. URL: <https://tsn.ua/svit/brenkannya-atomom-yak-zminyuvalasya-ritorika-putina-schodo-yadernih-zagrozh-1235541.html> (дата звернення: 24.11.2025).
 25. Rishi P. Bluff and bluster: Why Putin revised Russia's nuclear doctrine. 2024. *ELN*. 24 november. URL: <https://europeanleadershipnetwork.org/commentary/bluff-and-bluster-why-putin-revised-russias-nuclear-doctrine/> (дата звернення: 22.11.2025).

REFERENCES

1. Zaboronyty rashyzm / V. Ohneviuk ta in.; za zah. red. V. Piskun (2023). Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
2. Vovkanych, S. (2014). Poperedyty svit pro nebezpeku rashyzmu. *Visnyk Lvivskoi komertsii noi akademii. Serii: Humanitarni nauky – Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Series: Humanities, issue 12*, 254–273 [in Ukrainian].
3. Demyanenko, V., Demyanenko, B. (2014). “Putinizm” yak riznovyd avtoritarnoho politychnoho rezhymu. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific Notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, issue 2*, 241–257 [in Ukrainian].
4. Demyanchuk, Y. (2014). Ukrayinskyi pohlyad na rashizm v istorichnomu rakursi. *Istorychni Studii Shkidnoyevropeys'koho Natsional'noho Universytetu Imeni Lesi*

- Ukrayinky – Historical Studies of Lesia Ukrainka Eastern European National University, issue 11/12, 115–124* [in Ukrainian].
5. Koval, I., Kyslyak, L. (2022). Rashyzm yak heneza putinizmu. *Visnyk Lvivs'koho universytetu. Seriya filosofsko-politolohichni studii – Bulletin of Lviv University. Series: Philosophical and Political Studies, issue 42, 239–245* [in Ukrainian].
 6. Khan, Ye. (2022). Rashyzm yak politychna ideolohiia ta sotsialna praktyka v suchasni rosiiskii federatsii. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, issue 51, 83–89* [in Ukrainian].
 7. Yakubova, L. (2022). Ontolohiya rashyzmu: Ukrayina yak alter ego Rosii. *Ukrayinskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal, issue 4, 78* [in Ukrainian].
 8. Vershyna, V. (2020). Problema tsilisnosti obrazu liudyny v rosiiskii filosofii kintsia XIX – pochatku XX st. *Filosofia ta politolohiia v konteksti suchasnoi kultury – Philosophy and political science in the context of modern culture, issue 12(2), 10–17* [in Ukrainian].
 9. Stotskyi, Ya. (2021). Analiz antyukrainskykh ideolohichnykh kontseptsii Moskovii-Rosii i Rosiiskoi pravoslavnoi tserkvy. *Voienni konflikty ta tekhnohenni katastrofy: istorychni ta psykhologichni naslidky: proceedings of the I International Scientific Conference to the 35th Anniversary of the Chornobyl Accident. Kyiv, 122–124* [in Ukrainian].
 10. Yershova, L. (2022). Korinnia viiny: yak zarodzhuiutsia viiny abo vytoky velykoroziiskoho shovinizmu. Chastyna 5. Fedir Dostoievskiy: materialy dlia samoosvity. Kyiv: Institute of Socio-Humanitarian Policy; Ukrainian Center for Dual Education [in Ukrainian].
 11. Danylevych, M. (2009). Henezys idei “Moskva – Tretiy Rym”. Ideia Rymu v istorii skhidnoslovianskoho svitu. *Hretsia i slov'ianskyi svit: natsionalna svoieridnist i vzaievovplyv kultur: proceedings of the Scientific and Practical Conference. Nizhyn: Milenium, 219–233* [in Ukrainian].
 12. Svyarenko, N.O. (2023). Suchasna rosiiska imperska propaganda: zhubnyi vplyv dlia sohodennia ukraintsiv. *Development trends in social science in the era of digitalization: scientific monograph. Riga: Baltija Publishing, 278–301* [in Ukrainian].
 13. Nesprava, N.V. (2016). Etychni pohliady Ivana Ilina na sutnist dukhovnosti i opir zlu. *Filosofia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury – Philosophy and political science in the context of modern culture, issue 4, 89–95* [in Ukrainian].
 14. Demianenko, V.M., Priadko, T.P., Ruban, A.O. (2023). Teoretychni kontsepty I. Ilina ta ideolohiia putinizmu yak vidobrazhennia sotsialno-politychnykh oriantatsii u rosiiskomu suspilstvi. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii – Current problems of philosophy and sociology, issue 45, 157–164* [in Ukrainian].
 15. Bigg, C. (2005). Russia: White Army General Reburied in Moscow. *Radio Free Europe/Radio Liberty, 3 oct.* URL: <https://www.rferl.org/a/1061851.html>
 16. Morfinov, S. (2023). Yak «uliublenyi filosof» Putina Ivan Ilin dopomih yomu vypravdaty viinu proty Ukrainy. *BBC News Ukraina – BBC News Ukraine, 6 veresnia.* URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-66718021> [in Ukrainian].

17. Balzhyk, I.A. (2003). Svitska ta tserkovna vlada v kontseptsii “symfonii vlad”. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Current problems of state and law*, 51, 51–54 [in Ukrainian].
18. Patriarkh Kirill podtverdil sformirovavshuyusya v Rossii “simfoniyu Tserkvi i gosudarstva” (2018). *Relihiia v Ukraini – Religion in Ukraine*, 2 liutoho. URL: https://www.religion.in.ua/news/foreign_news/38846-patriarx-kirill-podtverdil-sformirovavshuyusya-v-rossii-simfoniyu-cerkvi-i-gosudarstva.html [in Russian].
19. Sobor patriarkha Kyryla zaiavyv pro «sviashchennu viinu» v Ukraini y “osatanilyi Zakhid”. Shcho na tse kazhut UPTs ta PTsU (2024). *BBC News Ukraina – BBC News Ukraine*, 28 beresnia. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c6pexzlw4w0o> [in Ukrainian].
20. “Spetsoperatsiia – sviashchenna viina, Ukraina maie staty chastynoiu Rosi”. Rosiia – Katekhon, Zakhid vpav u satanizm” – Vsesvitnii rosiiskyi narodnyi sobor ukhvalyv Nakaz do rosiiskoi vlady (2024) *Relihiia v Ukraini – Religion in Ukraine*, 28 bereznia. URL: https://www.religion.in.ua/news/foreign_news/50958-specoperaciya-svyashhenna-vijna-ukrayina-maye-stati-chastinoyu-rosiyi-rosiya-katexon-zaxid-vpav-u-satanizm-vsesvitnij-rosijskij-narodnij-sobor-uxvaliv-nakaz-do-rosijskoyi-vladi.html [in Ukrainian].
21. Kyryl nazvav Putina liudynoiu, shcho zhyvytsia vid Bozhoi blahodati. (2024). *RISU*, 26 travnia. URL: https://risu.ua/kiril-nazvav-putina-lyudinoyu-shcho-zhivitsya-vid-bozhoyi-blahodati_n148577 [in Ukrainian].
22. Orlova, V. (2023). Kontsert u “Luzhnykakh”: Volodymyra Putina vystachylo na kilka khvylyn. *UNIAN*, 22 liutoho. URL: <https://www.unian.ua/russianworld/koncert-v-luzhnikah-putina-vistachilo-na-kilka-hvilin-video-12155283.html> [in Ukrainian].
23. Ėtkind, A. M. (2023). *Russia against modernity*. Cambridge: Hoboken; NJ: Polity.
24. “Navishcho nam svit, u yakomu ne bude Rosii?”. Yak Putin liakaie Zakhid yadernoiu zbroieiu (2018). *TSN*, 18 zhovtnia. URL: <https://tsn.ua/svit/brenkannya-atomom-yak-zminyuvalasya-ritorika-putina-schodo-yadernih-zagrozh-1235541.html> [in Ukrainian].
25. Rishi, P. (2024). Bluff and bluster: Why Putin revised Russia’s nuclear doctrine. *European Leadership Network*, 24 november. URL: <https://europeanleadershipnetwork.org/commentary/bluff-and-bluster-why-putin-revised-russias-nuclear-doctrine/>

Romaniuk Andrii Antonovych, PhD Student, Department of Political Science and International Relations, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

IDEOLOGICAL ARCHITECTURE OF RUSCISM: A NEO-INSTITUTIONAL AND AXIOLOGICAL ANALYSIS

The article provides a theoretical justification and a systematic analysis of the ideational architecture of Ruscism as a political ideology through axiological and neo-institutional methodologies. It examines the system-forming components – imperial revanchism,

Orthodox fundamentalism, anti-Western isolationism, and geopolitical messianism – and identifies the key mechanisms of institutional reproduction and value-based legitimization of the authoritarian regime of the Russian Federation within the context of contemporary political practices.

Keywords: *ruscism, ideology, political regime, Russian Federation, authoritarianism, messianism.*

